

SAULE AMANDYKOWA KOSZKIENOWNA

Karagandzki Uniwersytet Państwowy im. J.A. Bukietowa

WIKTOR ALEKSANDROWICZ MALINOWSKI

Rada Konstytucyjna Republiki Kazachstanu

ROLA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO REPUBLICY KAZACHSTANU W KSZTAŁTOWANIU RODZIMEJ NAUKI KONSTYTUCYJNEJ

Z punktu widzenia powstania i utrwalenia Republiki Kazachstanu (zwanej dalej RK) jako państwa suwerennego, nowoczesnego, demokratycznego i prawnego, jednym z pierwszoplanowych i fundamentalnych aspektów jest kształtowanie stabilnego konstytucjonalizmu oraz umacnianie praworządności. Praktyka funkcjonowania państwa w formie „republiki rad” oraz doświadczenie krajów o ugruntowanej demokracji pokazały, że nie jest to możliwe bez wprowadzenia skutecznej kontroli konstytucyjności prawa.

Już w maju 1990 roku — niemal nazajutrz po ustanowieniu stanowiska prezydenta państwa, jeszcze Kazachskiej Socjalistycznej Republiki Rad, i wybraniu na nie Nursułtana Abiszewicza Nazarbajewa — opracowano projekt ustawy przewidujący utworzenie, na wzór Komitetu Kontroli Konstytucyjnej ZSRR, podobnej instytucji o równie ograniczonym zakresie działania. Parlament (Rada Najwyższa) nie powołał jednak tego rodzaju komitetu. Dlatego bardziej prawidłowe będzie uznanie za początek kształtowania się kontroli konstytucyjności prawa w naszym kraju uchwalenie 16 grudnia 1991 roku Ustawy konstytucyjnej o niepodległości państwowej Republiki Kazachstanu. Jej art. 10 stanowił, że „Najwyższym organem sądowej ochrony ustawy zasadniczej jest Sąd Konstytucyjny Republiki Kazachstanu”.

Normy o Sądzie Konstytucyjnym włączono do pierwszej Konstytucji kraju z 28 stycznia 1993 roku. W szczególności istotne są dwa przepisy, zawarte w rozdziale XXI pt. *Zapewnienie stabilności Konstytucji oraz ochrona jej postanowień*. Art. 21 głosił, że „sądowa ochrona Konstytucji oraz jej nadrzędności należy do Sądu Konstytucyjnego, rozpatrującego wnioski o zgodność z Konstytucją ustaw i innych aktów, zobowiązań międzynarodowych i innych Republiki Kazachstanu”. Jej art. 131 określił sposób nabycia mocy prawnej przez orzeczenia Sądu Konstytucyjnego.

tucyjnego, a także ich skutków prawnych. Artykuł ten wprowadził procedurę wnoszenia sprzeciwów wobec rozstrzygnięć Sądu Konstytucyjnego przez Prezydenta RK lub przewodniczącego parlamentu, a także tryb przełamania owego „weta” większością 2/3 głosów ogółu sędziów.

Dla kształtowania idei konstytucjonalizmu w RK duże znacznie miało uchwalenie 5 czerwca 1992 roku dwóch aktów prawnych: Ustawy o Sądzie Konstytucyjnym Republiki Kazachstanu oraz Ustawy o konstytucyjnym postępowaniu jurydykcyjnym w Republice Kazachstanu.

* * *

Ustawą o Sądzie Konstytucyjnym Republiki Kazachstanu z 5 czerwca 1992 roku (zwanej dalej Ustawą) po raz pierwszy zinstytucjonalizowano nowy organ praworządności konstytucyjnej i nadrzędność ustawy zasadniczej¹. W jej art. 1 skonkretyzowano położenie Sądu Konstytucyjnego jako najwyższego organu władzy sądowej do spraw ochrony ustawy zasadniczej RK. Zadekretowano niezawisłość oraz samodzielność Sądu Konstytucyjnego — organu władzy sądowniczej — wobec organów państwowych (ich przedstawicieli) i organizacji społecznych. W ten sposób potwierdzono przywiązanie Kazachstanu do zasad konstytucjonalizmu oraz zobowiązanie do ich wdrożenia w życie.

Względnie demokratyczny był tryb kształtowania Sądu Konstytucyjnego RK. Jego członkowie pochodzili z wyboru. Zgodnie z art. 6 Ustawy, skład Sądu Konstytucyjnego wybierał parlament. Każdy sędzia powoływany był indywidualnie na wniosek Prezydenta RK w głosowaniu jawnym na dziesięć lat. Do prawomocności wyboru niezbędne było uzyskanie ponad połowy głosów członków parlamentu. Ponadto kandydatów na sędziów przesłuchiowano na posiedzeniach komisji parlamentarnych.

Ustawa ustanowiła określone wymogi wobec kandydatów na sędziów. Były to: 1) obywatelstwo Kazachstanu; 2) wiek między 35. a 60. rokiem życia; 3) zamieszkanie na terytorium RK; 4) wyższe wykształcenie prawnicze; 5) dziesięcioletni staż w zawodzie. Przewodniczący Sądu Konstytucyjnego miał obowiązek władania językiem państwowym oraz językiem porozumiewania się między narodowościami, a także musiał zamieszkiwać na obszarze kraju przez co najmniej 10 lat.

W oddzielnym rozdziale uregulowano status sędziów Sądu Konstytucyjnego. Był on uwarunkowany rolą tego organu w kształtowaniu tradycji demokratycznych w kazachstańskim społeczeństwie. Przede wszystkim wprowadzono zasadę niezawisłości sędziów Sądu Konstytucyjnego w wypełnianiu obowiązków, ich podporządkowanie jedynie Konstytucji RK, a także nieusuwalność w czasie kadencji. Z uwagi na to, że Sądowi Konstytucyjnemu zabroniono ingerencji w życie polityczne, art. 15 Ustawy stanowił, że stanowisko sędziego jest nie do pogodze-

¹ Закон Республiки Казахстан „О Конституционном судiе Республiки Казахстан” z 5 czerwca 1992 roku (pozbawiony mocy), [w:] Параграф. Информационная система.

nia z członkostwem w partii politycznej oraz w innych organizacjach społecznych urzeczywistniających cele w tej sferze.

Z uwagi na podejmowanie doniosłych społecznie rozstrzygnięć przez Sąd Konstytucyjny obowiązywała zasada, że do czasu wydania orzeczenia sędziowie nie mieli prawa publicznie wypowiadać swych poglądów na temat toczących się postępowań. Nietykalność sędziów zabezpieczał immunitet. Polegał on na niemożliwości pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej, aresztowania itd. Sprawę karną przeciwko sędziemu konstytucyjnemu mógł wytoczyć jedynie Prokurator Generalny RK. Jednocześnie art. 16 Ustawy gwarantował nietykalność mieszkania, pomieszczeń służbowych oraz będących do dyspozycji sędziów środków przewozu.

Nie ulega wątpliwości, że najważniejszym wskaźnikiem rzeczywistego wpływu organu kontroli konstytucyjnej na rozpatrywane sprawy jest jego zakres działania. Art. 2 Ustawy stanowił, że Sąd Konstytucyjny rozstrzyga przede wszystkim sprawy zgodności z Konstytucją aktów organów państwowych, działań wyższych funkcjonariuszy publicznych oraz praktyki stosowania prawa RK.

Bardziej konkretne uprawnienia Sądu Konstytucyjnego regulował art. 10 Ustawy. Organ ten uprawniony był do rozpatrywania spraw zgodności ustaw i innych aktów parlamentu (Rady Najwyższej) oraz aktów normatywnych prezydenta z Konstytucją RK. Bardzo szeroki był krąg innych aktów prawotwórczych podlegających rozpoznaniu przez Sąd Konstytucyjny: uchwały Rady Ministrów, normatywne akty ministerstw, komitetów państwowych, a także instytucji administracyjno-gospodarczych RK, decyzje o normatywnym charakterze Prokuratora Generalnego, wyjaśnienia ukierunkowujące walnych zgromadzeń Sądu Najwyższego oraz Naczelnego Sądu Arbitrażowego.

Niezwykle ważnym, naszym zdaniem, zagadnieniem było włączenie do zakresu działania Sądu Konstytucyjnego rozpatrywania spraw konstytucyjności praktyki stosowania prawa, związanej z realizacją praw konstytucyjnych obywateli. Priorytet praw i wolności obywatelskich miał kluczowe znaczenie dla określenia stanu przestrzegania praworządności konstytucyjnej w Kazachstanie. Oprócz tego — zgodnie z art. 10 Ustawy — do kompetencji Sądu Konstytucyjnego wchodziło prawo wydawania opinii o przestrzeganiu Konstytucji i ustaw w razie wszczęcia postępowania o przedterminowe zakończenie mandatu prezydenta, wiceprezydenta, członków rządu, prezesów Sądu Najwyższego oraz Naczelnego Sądu Arbitrażowego, Prokuratora Generalnego, a także przedstawicieli dyplomatycznych Kazachstanu i innych.

Ustawa o Sądzie Konstytucyjnym Republiki Kazachstanu była jednym z najważniejszych aktów w kwestii realizacji zasad konstytucyjnych przez państwo. Znalazło to wyraz w prawie Sądu Konstytucyjnego do wszczynania, z własnej inicjatywy, postępowania sądowego w sprawie zgodności ustaw oraz aktów normatywnych z Konstytucją RK, a także rozstrzygania o konstytucyjności praktyki stosowania prawa, związanej z konstytucyjnymi prawami obywateli. W związku

z tym Sąd Konstytucyjny mógł rozpatrywać z punktu widzenia konstytucyjności wszystkie obowiązujące akty prawne. Taka wszechogarniająca kontrola norm doprowadziła także kształtowanie się w Kazachstanie zasad państwa prawnego.

Art. 11 Ustawy określił moc prawną orzeczeń Sądu Konstytucyjnego. W razie stwierdzenia niekonstytucyjności — w całości lub w części — ustaw i innych aktów normatywnych przestawały one obowiązywać. Orzeczenia sądów i innych organów stosujących prawo, oparte na akcie normatywnym, uznanym za niezgodny z Konstytucją, nie podlegały wykonaniu. Wyroki Sądu Konstytucyjnego o nieprzestrzeganiu Konstytucji RK przez osoby urzędowe były podstawą do rozpatrzenia zagadnienia legalności zajmowanych przez nie stanowisk (art. 11 pkt 4 Ustawy). Taka regulacja zgodna była z wszystkimi zasadami państwa konstytucyjnego, w którym bezpośrednio stosowanie ustawy zasadniczej jest nieodłącznym atrybutem państwa prawnego. Z tego punktu widzenia doniosłe znaczenie miał wymóg stosowania norm konstytucyjnych przez wszystkich obywateli, a głównie przez wyższych urzędników państwowych, których, jak pisaliśmy, lista była obszerna.

* * *

Sąd Konstytucyjny RK funkcjonował w trybie konstytucyjnego postępowania sądowego. 5 czerwca 1992 roku wraz z Ustawą o Sądzie Konstytucyjnym Republiki Kazachstanu uchwalono Ustawę o konstytucyjnym postępowaniu sądowym². W akcie tym szczegółowo unormowano procedurę pracy Sądu Konstytucyjnego. Proces konstytucyjny rozumiano jako formę realizacji władzy sądowej, określającą tryb proceduralnej działalności Sądu Konstytucyjnego celem pełnego, obiektywnego i wszechstronnego rozpatrzenia spraw dla utrwalenia nadrzędności Konstytucji RK oraz zapewnienia praworządności konstytucyjnej w sferze prawotwórstwa oraz stosowania prawa. W wykształceniu się współczesnej kazachstańskiej teorii prawa konstytucyjnego rola omawianej ustawy polegała na tym, że przyczyniła się ona do wzmocnienia dyskusji o znaczeniu norm proceduralnych w mechanizmie realizacji konstytucji.

Rozdział I omawianej ustawy zawarł zasady konstytucyjnego sądownictwa Republiki Kazachstanu. Do nich należały w szczególności: praworządność (art. 1); niezawisłość sędziów oraz ich nietykalność (art. 2); równość praw sędziów (art. 3–5). Oprócz tego ustawa wyraziła zasady, określające procedurę rozpatrywania spraw przez Sąd Konstytucyjny, o charakterze organizacyjnym, takie jak: kolegialność (art. 6); jawność (art. 7), ciągłość (art. 9); ustność (art. 10); uroczysty charakter (art. 15); bezpośredniość (art. 8); tajemnica narady (art. 12).

W powstającym państwie prawnym jednym ze wskaźników demokratyczności kontroli konstytucyjności norm jest krąg podmiotów uprawnionych do jej wszczynania. Zgodnie z art. 18 Ustawy o konstytucyjnym postępowaniu jurys-

² *Ibidem*.

dykcyjnym, prawo zwrócenia się Sądu Konstytucyjnego przysługiwało: jednej piątej składu parlamentu; prezydium parlamentu; przewodniczącemu parlamentu; prezydentowi RK; prezesowi Rady Ministrów; prezesom Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Arbitrażowego oraz ich walnym zgromadzeniom; Prokuratorowi Generalnemu; krajowym organom zrzeszeń społecznych w zakresie wskazanym w Ustawie o Sądzie Konstytucyjnym RK; obwodowym (miast o znaczeniu republikańskim) organom przedstawicielskim i wykonawczym w sprawach wymienionych w Ustawie o Sądzie Konstytucyjnym; Akademii Nauk w kwestii zgodności ustaw z Konstytucją; obywatelom w sprawach bezpośrednio dotyczących ich praw konstytucyjnych, niepodlegających innym sądom albo jeśli inne sądy nie zastosowały norm konstytucyjnych podlegających stosowaniu lub zastosowały normy ustawy zasadniczej nieodpowiednie w danym konkretnym wypadku, bądź nieprawidłowo zinterpretowały normy prawa konstytucyjnego.

Tryb wszczęcia konstytucyjnego procesu sądowego oraz przygotowania sprawy, rozpatrywania spraw przez Sąd Konstytucyjny, wymogi wobec podejmowanego rozstrzygnięcia, zasady jego wykonania, a także inne zagadnienia konstytucyjnego postępowania (opłaty sądowe oraz prawo stosowania środków ochrony procesowej) regulowały normy zawarte w rozdziałach IV–VIII Ustawy. Ich ogólnym celem było wszechstronne, pełne i obiektywne wyjaśnienie okoliczności sprawy, a także wydanie praworządnego i uzasadnionego wyroku końcowego.

* * *

Dzieje Sądu Konstytucyjnego w Kazachstanie są — zdaniem członka tamtejszej Narodowej Akademii Nauk S.G. Sapargalijewa — dość złożone³. Nowa Konstytucja RK — przegłosowana w referendum z 30 sierpnia 1995 roku — zamiast Sądu Konstytucyjnego ustanowiła organ *quasi*-sądowej kontroli: Radę Konstytucyjną. Nie można jednak nie zauważyć, że ustawodawstwo regulujące organizację i działalność organów kontroli konstytucyjności prawa było odzwierciedleniem demokratycznych przeobrażeń systemu społeczno-politycznego Kazachstanu.

Rola Sądu Konstytucyjnego w dziedzinie krzewienia zasad konstytucjonalizmu, mimo krótkiego okresu funkcjonowania — od lipca 1993 do sierpnia 1995 roku — jest nie do przecenienia. Ogółem Sąd Konstytucyjny wydał około piętnastu orzeczeń co do meritum sprawy. Dotyczyły one: konieczności przestrzegania prawa własności, praw konstytucyjnych obywateli w dziedzinie stosunków pracy, wdrożenia zasady podziału władzy oraz nowych, istotnych różnic między Radą Najwyższą a terenowymi radami deputowanych ludowych; dochowania konstytucyjnych procedur uchwalania ustaw; niezawisłości i odpowiedzialności sędziów; organizacji i prowadzenia kampanii wyborczych. W polu widzenia Sądu

³ S.G. Sapargalijew, *Konstitucionnoje pravo Rjespublki Kazchstan: Uczeb.*, Almaty, Zeti Zarfy 1998, s. 61.

Konstytucyjnego znajdowały się i inne pierwszoplanowe zjawiska rodzącego się konstytucjonalizmu.

Jednym ze składników mechanizmu wag i przeciwwag było stwierdzenie niekonstytucyjności ustaw. Art. 101 Konstytucji RK z 1993 roku stanowił, po raz pierwszy, że sędziowie nie mają prawa stosować ustawy sprzecznej z Konstytucją⁴. Jeśli organ władzy sądowniczej był zdania, że mająca zastosowanie ustawa albo inny akt normatywny jest sprzeczny z Konstytucją, to powinien on zawiesić postępowanie w sprawie. Co więcej, powinien on zwrócić się do Sądu Konstytucyjnego z wnioskiem o uznanie tego aktu prawotwórczego za niezgodny z ustawą zasadniczą RK. Uważa się, że nowa regulacja konstytucyjna otworzyła szerokie perspektywy dla wprowadzenia silnej władzy sądowniczej — mającej poważne znaczenie — opartej na przepisach konstytucyjnych.

Należy zauważyć, że chodziło nie tylko o ustawy, ale także o inne akty normatywne, w tym o decyzje organów centralnej i terenowej władzy wykonawczej. Nawiasem mówiąc, omawiane postanowienie Konstytucji z 1993 roku włączono do obowiązującej ustawy zasadniczej RK z 1995 roku. W ten sposób zapewniono ściślejszą ochronę konstytucyjnych praw i wolności obywateli poprzez współdziałanie władzy sądowniczej z organem kontroli konstytucyjności prawa.

Szczególny wpływ na rozwój konstytucjonalizmu w Kazachstanie oraz na kształtowanie się tam państwa prawnego wywarło orzeczenie Sądu Konstytucyjnego w tak zwanej sprawie T. Kwiatkowskiej. Wymieniona obywatelka, po przegraniu wyborów parlamentarnych, zwróciła się do Sądu Konstytucyjnego z żądaniem uznania szeregu aktów Centralnej Komisji Wyborczej (CKW) RK za niezgodne z Konstytucją w związku z wyborami parlamentarnymi z 7 marca 1994 roku. Skarżąca twierdziła, że pewna liczba wyborców abylajchanowskiego okręgu wyborczego (około 90 tys. uprawnionych do głosowania) nie mieszkała na jego terenie, na przykład w siedemnastotysięcznym Bajkonurze. Naruszyło to prawa innych kandydatów na posłów, a także konstytucyjną zasadę równości między głosującymi. T. Kwiatkowska uważała także za niezgodne z Konstytucją zalecenie CKW, według którego nieważne były kartki do głosowania, na których nie wskazano żadnego kandydata. W tym wypadku głos tych wyborców dodawano każdemu kandydatowi wymienionemu w obwieszczeniu.

W wyniku skrupulatnych, trwających niemal rok przygotowań do rozpatrzenia sprawy, Sąd Konstytucyjny zgodził się z argumentami T. Kwiatkowskiej i orzeczeniem z 6 marca 1995 roku stwierdził niekonstytucyjność kwestionowanych aktów CKW⁵. Większość dwóch trzecich sędziów Sądu Konstytucyjnego oddaliła argumenty prezydenta Kazachstanu i przewodniczącego parlamentu.

⁴ Konstytucja Rzespubliki Kazachstan, z 28 stycznia 1993 roku, „Wiedomosti Wierchowonogo Sowjeta” 1993, nr 3, art. 54 (pozbawiony mocy).

⁵ Postanowlenije Konstitucyjnonogo Suda Rzespubliki Kazachstan po diełu „O prowierkie konstitucyonnosti postanowlenija Centralnoj izbiratielnoj komissii Rzespubliki Kazachstan” z 17 grudnia 1993 roku „ob obrazowanii izbiratielnych okrugow po wyboram dieputatow Wier-

Następstwa prawne tego rozstrzygnięcia były negatywne dla parlamentu trzy-nastej kadencji. W uzupełniającym postanowieniu z 11 marca 1995 roku Sąd Konstytucyjny przedstawił głowie państwa — N.A. Nazarabajewowi — w odpowiedzi na jego pismo, następującą wykładnię orzeczenia z 6 marca 1995 roku: „zgodnie z art. 131 Konstytucji Republiki Kazachstanu stwierdzenie niekonstytucyjności wymienionych w punkcie 1 orzeczenia Sądu Konstytucyjnego aktów CKW powoduje utratę przez nie mocy obowiązującej. Dotyczy to również opartych na nich decyzji centralnej i innych komisji wyborczych, aktów pozostałych organów państwowych, związanych z utworzeniem abyłajchanowskiego okręgu wyborczego miasta Ałmaty oraz z przeprowadzeniem w nim głosowania, a także z podaniem zbiorczych wyników wyborów oraz wydania zaświadczeń o wyborze deputowanym do Rady Najwyższej, wybranym we wszystkich okręgach wyborczych na podstawie spisu wyborców z 7 marca 1994 roku oraz z 22 stycznia 1995 roku”.

Następstwem prawnym orzeczenia Sądu Konstytucyjnego z 6 marca 1995 roku było stwierdzenie niekonstytucyjności pełnomocnictw Rady Najwyższej (wybranej 7 marca 1994 roku), a także deputowanych (wybranych 22 stycznia 1995 roku w wyborach uzupełniających)⁶. Wskazano jednocześnie, że dysproporcje w liczbie wyborców doprowadziły do naruszenia — przez deputowanych do Rady Najwyższej — zasady równego przedstawicielstwa obywateli. Jednocześnie podkreślono jeszcze raz, że stwierdzone naruszenia Konstytucji RK miały miejsce na jej obszarze i w takim samym stopniu dotyczyły praw konstytucyjnych wszystkich wchodzących w skład elektoratu obywateli.

Stwierdzenie niekonstytucyjności Rady Najwyższej oraz wstrzymanie przez nią działalności, nie mogły nie podważyć prawowitości pozostałych członów władzy. Na podstawie Konstytucji z 1993 roku Rada Najwyższa uczestniczyła bezpośrednio w kreowaniu różnych organów państwowych (wybierała, powoływała albo zatwierdzała). Po orzeczeniu Sądu Konstytucyjnego wszystkie one zostały ukształtowane na nowo. W trakcie swej pracy od 19 kwietnia 1994 do 6 marca 1995 roku parlament przyjął 314 aktów, w tym 24 ustawy. W związku z tym, po drobiazgowym przebadaniu każdego z tych aktów, prezydent RK N.A. Nazarba-

chownego Sowietu Republiki Kazachstan w części obrazowania Abyłajchanowskiego izbiratielnogo okruga nr 12 g. Ałmaty: p. 1 prił. 1 k postanowleniju Centrtribirkoma z 11 stycznia 1994 roku nr 30. „Ob obrazowanii izbiratielnych uczeastkow dla gołosowanija grażdian Riespubliki Kazachstan, nachodiaszczichsia za rubieżom”: prił. 1 k postanowleniju Centrtribirkoma z 27 stycznia 1994 roku nr 30 „O wniesienii izmienienij w formy izbiratielnych biuletieniej po wyboram dieputatow Wierchownoego Sowietu Riespubliki Kazachstan” priinatio go postanowlenijem Centrtribirkoma z 1 lutego 1994 roku; Nr 37 pisma Centrtribirkoma okružnym i uczeastkowym izbiratielnym komissijam „Ob organizaciji i poriadkie gołosowanija, podwiedienija riezultatow gołosowanija po wyboram dieputatow Wierchownoego Sowietu po tieritorialnym izbiratielnym okrugam 7 marta 1994 goda” w części, kasajuszejsjaporiadka podscziota gołosow z 6 marca 1995 roku, [w:] Sowiety Kazachstana, z 18 marca 1995 roku.

⁶ Dopolnitelnoje opriedielienije Konstitucyonnoego suda Riespublki Kazachstan z 11 marca 1995 roku, Sowiety Kazachstana z 18 marca 1995 roku.

jew Dekretem z 23 marca 1995 roku o aktach Rady Najwyższej Republiki Kazachstanu uznał za obowiązujące oraz prawnie wiążące od chwili ich wprowadzenia w życie 128 aktów. Jak słusznie zauważył S.Z. Zimanow, „chyba Sąd Konstytucyjny nie brał pod uwagę stworzenia groźby paraliżu całej władzy politycznej Kazachstanu”⁷.

Wydane orzeczenie oraz uzupełniające postanowienie Sądu Konstytucyjnego zostało ocenione różnie przez polityków, uczonych i specjalistów. Ówczesny ambasador USA w Kazachstanie — William Korthny — napisał: „Kazachstan nie jest już uczniem, ale nauczycielem demokracji. Wszyscy Kazachowie mogą być dumni, że również Stany Zjednoczone mają powód do dumy z Kazachstanu”⁸. Właśnie wówczas Sąd Konstytucyjny został wyróżniony honorową Odznaką „Za Męstwo” Organizacji do spraw Praw Człowieka i Instytucji Demokratycznych (OPCZŁiID) Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE). Z drugiej strony, wypowiediany był też przeciwny pogląd. Jak pisał S.Z. Zimanow, „teraz, im szybciej prezydent odgrodzi się od obecnego Sądu Konstytucyjnego, tym lepiej dla demokracji oraz państwa, ale także dla niego samego”⁹. Obecnie, oprócz pozytywnej oceny dużego wkładu Sądu Konstytucyjnego w dzieło utrwalenia konstytucjonalizmu w Kazachstanie, jest rzeczą pożyteczną podkreślenie jego następujących „ nauk”.

Po pierwsze, w warunkach zmiany ustroju społecznego z jednej strony, a także form i mechanizmu funkcjonowania państwa z drugiej, pozycja organu kontroli konstytucyjnej zderzyła się w szczególności z bardzo niedoskonałym (z funkcjonalnego i instytucjonalnego punktu widzenia) aparatem państwowym, poddanym na dodatek niedawno daleko idącym przeobrażeniom.

Po drugie, sytuację komplikował przejściowy charakter Konstytucji tego okresu. Do 28 stycznia 1993 roku była ona zlepkiem postanowień i norm wielokrotnie zmienianej Ustawy Zasadniczej Kazachskiej Socjalistycznej Republiki Rad z 1978 roku oraz Ustawy Konstytucyjnej o Niepodległości Państwowej Republiki Kazachstanu. Według tego drugiego dokumentu „normy Konstytucji i innych aktów ustawodawczych Republiki Kazachstanu obowiązują, jeśli nie są sprzeczne z niniejszą Ustawą”. Sędziowie Sądu Konstytucyjnego mieli obiektywnie bardzo trudne zadanie wybrania „prawowitej wersji tekstu” jako wzorca kontroli. Co więcej, brak konstytucyjnie uściślonego pojęcia „obowiązujące prawo” oraz „oficjalnie uznanego” statusu podstawowych narzędzi międzynarodowych praw człowieka praktycznie wykluczyły możliwość posługiwania się nimi w orzecznictwie Sądu Konstytucyjnego.

Po trzecie, konstrukcja *de iure* organu jurysdykcji konstytucyjnej była *de facto* „nałożona” na bardzo niedoskonały i sprzeczny — według ustawy zasadniczej

⁷ S.Z. Zimanow, *Nužen li takoj Konstitucyonnyj Sud?*, „Jurid. Gazieta” 1996, 14 lipca.

⁸ „Panorama” 1995, nr 11, s. 9.

⁹ S.Z. Zimanow, *Konstitucyja i Parlament Respubliki Kazachstan*, s. 220.

z 1993 roku — podział władzy łączący w sobie władzę sądowniczą z nadzorem prokuratury. To ostatnie urządzenie nie przeszło jeszcze w tym okresie istotnej reformy oraz nie uwolniło się od negatywnych „sowieckich przeżytków”. W tych okolicznościach przyznanie Sądowi Konstytucyjnemu kompetencji badania konstytucyjności praktyki stosowania prawa przez wymienione organy (ich aktów normatywnych) nie stwarzało dodatknych przesłanek dla zapewnienia nadrzędności oraz bezpośredniego stosowania ustawy zasadniczej RK.

Po czwarte, ówczesne dążenie do ustanowienia „nieograniczonej demokracji” oraz brak (do 1992 roku) własnych doświadczeń w zrównoważonym sprawowaniu kontroli konstytucyjności prawa nie pozwoliły na skuteczne rozgraniczenie — w ustawodawstwie dotyczącym sądownictwa konstytucyjnego — kwestii politycznych od prawnych, a zwłaszcza stworzenie gwarancji zabezpieczających sędziów przed ich upolitycznieniem.

Po piąte, w 1992 roku w kazachstańskiej koncepcji badania zgodności przepisów z ustawą zasadniczą zwyciężył pogląd o tak zwanej następczej kontroli z wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami, zwłaszcza niebezpiecznej dla praktyki utraty mocy prawnej przez wszystkie decyzje oparte na akcie uznanym za niezgodny z Konstytucją RK. Zakładnikiem takiego podejścia do badania konstytucyjności prawa był parlament trzynastej kadencji.

Najważniejszym skutkiem działalności Sądu Konstytucyjnego, w szczególności jego orzeczenia w sprawie T. Kwiatkowskiej, było to, że w wyniku eliminacji w 1995 roku ostatniej w historii kraju Rady Najwyższej prezydent RK (jako swego rodzaju jedynowładca) wprowadził Kazachstan — od marca do grudnia tego roku za pomocą dekretów z mocą ustawy — na tory gospodarki rynkowej oraz do nowego ustroju państwowego. 30 sierpnia 1995 roku w głosowaniu powszechnym przyjęto nową Konstytucję Republiki Kazachstanu¹⁰. Zmieniona i uzupełniona poprawkami konstytucyjnymi z 7 października 1998 oraz 21 maja 2007 roku obowiązuje ona nadal, zapewniając stabilny rozwój społeczeństwa i państwa. Tak więc w normach zreformowanej Konstytucji oraz w Ustawie konstytucyjnej z 29 grudnia 1995 roku o Radzie Konstytucyjnej Republiki Kazachstanu znalazło odzwierciedlenie dotychczasowe doświadczenie w dziedzinie jurysdykcyjnej ochrony najwyższego prawa w kraju¹¹.

Obecnie kompetencja Rady Konstytucyjnej jest tak ukształtowana, aby: 1) maksymalnie łączyć korzyści wstępnej i następczej, a także abstrakcyjnej i konkretnej kontroli konstytucyjnej; 2) uwzględnić i utrwalić swoistość badania konstytucyjności w dziedzinie zapewnienia jedności oraz podziału władzy państwowej,

¹⁰ Konstytucja Republiki Kazachstan. Priniata 30 awgusta 1995 goda na riespublikanskom riferierendumie. S izmienenijami i dopolnienijami, wniesiennymi zakonami Riespubliki Kazachstan z 7 października 1998 roku oraz 21 maja 2007 roku, Astana 2007.

¹¹ Konstitucyonnyj zakon Riespubliki Kazachstan „O Konstitucyonnom Sowietie Riespubliki Kazachstan” ot 29 dekabria 1995 g. S izmienenijami i dopolnienijami, wniesiennymi konstitucyonnymi zakonami ot 24 nojabria 2004 g. i 17 ijunia 2008 g. Paragraf. Informacionnaja sistiem.

funkcjonowania naczelnych organów państwowych, a także w sferze wolności oraz praw człowieka i obywatela; 3) konstruktywnie autonomizować funkcje oraz działalność Rady Konstytucyjnej, sądów i organów prokuratury, wykorzystując w tym celu instytucję kontroli konstytucyjności prawa dla umocnienia władzy sądowniczej; 4) a także maksymalnie ograniczyć czynniki upolitycznienia oraz wykraczania poza dozwolone ramy członków Sądu Konstytucyjnego; 5) stopniowo, w miarę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz państwa, podnosić potencjał Rady Konstytucyjnej, rozszerzając jej kompetencje oraz dostęp do niej.

Dzisiaj normatywne decyzje Rady Konstytucyjnej są jednym z ważniejszych źródeł obowiązującego prawa. Odzwierciedlone w nich poglądy prawne oraz zalecenia, zawarte w corocznych sprawozdaniach Rady „o stanie praworządności konstytucyjnej w kraju”, przyczyniają się do dalszego umocnienia Kazachstanu jako demokratycznego państwa prawnego, rozwoju systemu prawa funkcjonującego w granicach wartości konstytucyjnych, a także wnoszą wkład w konstytucjonalizm kazachstański.

Przełożył Krystian Complak